

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXV, св. 2

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пијер, др Слободан Реметић, др Јелица Сијојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Викџор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2019

ISSN 0350-185X. – Књ. 75, св. 2 (2019), стр. 59–81.

doi: 10.2298/JF11902059T

UDK: 811.163.41'42:004.738.5

159.955.072

81'23

COBISS.SR-ID 282046476

Примљено: 12. маја 2019.

Прихваћено: 18. јуна 2019.

Оригинални научни рад

РАДОСЛАВА М. ТРНАВАЦ*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за славистику

ИЗРАЖАВАЊЕ ЕВАЛУАЦИЈЕ И ЕМОЦИЈА У ЈЕЗИЧКОМ СИСТЕМУ**

У раду се анализира место емоција у оквиру система оцене Мартина и Вајта (MARTIN, White 2005). На основу квалитативне анализе неколико онлајн коментара издања новина *Независимая.ру* и *Политика онлајн* на руском и на српском језику, као и на основу конструисаних примера, дефинише се положај емотивног подсистема унутар евалуативног система у језику.

Кључне речи: систем оцене, емоције, емотивни разговор, разговор о емоцијама, функционално-когнитивна лингвистика, психологија.

I. Увод

Циљ нашег истраживања јесте утврђивање одговора на следећа питања:

1. Како су оцена и емотивни процеси повезани у дискурсу?
2. Да ли су подсистеми лингвистичког система оцене (MARTIN, White 2005) довољни да се опишу и објасне емотивни процеси у дискурсу?

Главна хипотеза би била да тип емотивног система који је изражен у одређеној дискурсивној ситуацији има јасну везу са начином на који су саговорници оценили дату ситуацију, али емотивни параметри

---

* radoslava.trnavac@fil.bg.ac.rs

** Овај рад је написан у оквиру пројекта «Опис и стандардизација савременог српског језика» (178021), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

немају обавезно исту квалитативну вредност као и параметри оцене, иако диференцијација емоција зависи од евалуативног процеса.

Да бисмо одговорили на питања и тестирали хипотезу, одлучили смо се за емпиријску квалитативну анализу корпуса са онлајн коментарима. У оквиру пројекта о језику евалуације тренутно се анализирају коментари текстова за 2019. годину из области политике, економије и културе који су доступни на сајту онлајн издања новина *Независимая.ру* и *Политика онлајн* на руском и на српском језику. Илуструјући примере на српском и на руском језику из наведеног корпуса (тзв. метод асистирајуће корпусне анализе), као и наводећи конструисане примере, саопштићемо иницијалне закључке о односу између емотивног и евалуативног језика.

На почетку датог рада презентоваћемо различите приступе евалуативном и емотивном систему у језику у оквиру савремених функционалних и когнитивних праваца у лингвистици и психологији, а затим ћемо упоредити систем емоција и систем оцене, те одредити њихов међусобни однос.

II. Лингвистички приступи евалуативном систему у језику

У светској лингвистици постоји велики број термина који се користе за изражавање евалуативног језика, од којих су неки синонимични, док други покривају различите домене који се преклапају. Неки од термина који су се одомаћили у употреби су конотација (LYONS 1977), афект (VESNIER 1993), став (HALLIDAY 1994; TENCH 1996; CONRAD, Biber 1999 итд.) и оцена (MARTIN, White 2005). Први термин се фокусира на језичке објекте (речи су те које имају конотацију), док други, трећи и четврти обухватају перспективу језичког корисника (то су људи који имају ставове). Ове две перспективе истичу разлику коју је Лич (LEECH 1974) направио између конотативног значења повезаног са „стварним“ искуством које појединац асоцира са изразом и афективног значења које именује „персонална осећања говорника“ (CRUSE 1986). Обично се у литератури о евалуативном језику издвајају два домена: нешто о чему се пише и пишево размишљање о нечему.¹ У оба случаја размишљање може бити позитивно или негативно (*добро/лоше, сигурно/несигурно*). Једина потенцијално значајна разлика је та што се прва врста примера мишљења односи на ентитете, који су изражени номиналном групом, док се друга односи на пропозиције које су изражене клаузама. Други тип језичких алатки је више граматикализован него први. Наиме, он је више интегрисан у оквиру клаузе са својим засебним структурама (нпр. модал-

¹ Дата идеја потиче од Шарла Балија (BALLI 1961) и његовог разликовања модуса и диктума у исказу.

ним глаголима), док је први тип исказан кроз лингвистичке елементе као што су то придеви који се такође појављују и у функцији неизражавања мишљења. Међутим, истицање оваквих разлика може у неком смислу да буде узалудно јер у оба случаја изрази могу да деле заједничке структурне могућности:

(1) *Добро² је биџи познати у свети науке.*

(2) *Сигурно је да ће он уважити ваше разлоге.³*

Прва реченица изражава евалуацију нечег доброг и пожељног, док друга исказује говорникову сигурност у односу на радњу у зависној клаузи. То нешто у другом делу реченице у односу на које писац изражава мишљење у првом делу је пропозиционалне природе у оба случаја, те се истицање мишљења аутора у обе реченице може представити следећом конструкцијом „X је (виђен од стране аутора као) Y“. Ипак, то заједништво обе врсте евалуације је ограничене природе. На пример, мишљења која изражавају вероватноћу остварења нечега су, насупрот карактеристици „добар/лош“, усмерена на пропозиције и не односе се на ентитете.⁴ Поставља се питање на који начин функционише однос између два наведена типа евалуације. Постоје две опције: једна подвлачи разлике, и пружа сваком типу посебан назив, те их анализира као два сепаратна феномена; друга истиче сличности обједињујући их у оквиру једног термина и анализира их, барем делимично, као аспекте једног истог феномена.

Халидеј (HALLIDAY 1994)⁵ је представник прве опције: он засебно разматра феномен модалности у односу на феномен става према нечему. Поменути аутор анализира појаву модалности у виду две поткатеорије – прва је *модализација*, која се односи на вероватноћу и на регуларност, а друга је *модулација*, која је повезана са појмом обавезе и инклинације. Халидеј смешта модалност и значења става у категорију интерперсоналних значења, али та категорија такође укључује и друге домене, као што је то, на пример, домен глаголског начина. Дати аутор, дакле, не издваја посебан термин који би покрио само два домена, домен модалности и домен става. Мартин (MARTIN, White 2005) такође следи сепаратни приступ феномену евалуације, користећи термин *оцена*, у оквиру кога издваја

² Дати пример је илустрација евалуативног значења (експресивне модалности) које исказује аутор реченице.

³ Дати пример припада епистемичкој модалности.

⁴ Средства из домена обеју модалности, тзв. експресивне и епистемичке, спадају у модусни део. Та средства одређују говорников став у односу на оно што се износи у пропозицији, која чини диктумни део исказа.

⁵ Видети такође различите приступе феномену модалности код следећих аутора: Бондарка (BONDARKO 1990, 1996), Палмера (PALMER 1986) и Трбојевић-Милошевић (Трбојевић-Милошевић 2004).

три поткатогеорије: *афект*, *суд* и *естетичку евалуацију*. Други лингвисти, укључујући Бајби и Флајшман (ВУВЕЕ, Fleishman 1995), праве разлику између модалности, са две главне поткатогеорије, а то су, са једне стране, *ејистетичка* и *деонтичка модалности*, а са друге стране, *евалуација* која се односи на став говорника или писца према нечему што се оцењује као пожељно или непожељно.

У оквиру комбинованог приступа постоје бројни други термини. Конрад и Бајбер (CONRAD, Viber 1989) користе термин *сџав* да окарактеришу *ејистетички сџав* (модализацију у терминологији Халидеја) и *сџав њонашања* (у терминологији Мартина). Они такође укључују и термин *сџил сџава*, који је повезан са коментаром говорника или писца о начину на који је информација у клаузи презентована. Истраживање Стабса (STUBBS 1986) фокусира се на модалност о којој он говори у смислу привржености говорника, односно писца, информацији у оквиру пропозиције. Ова га формулација термина приближава концепту модализације Халидеја, али Стабс покрива много шири дијапазон појава, укључујући „нејасан“ језик, као и одређене лексичке црте које су веома блиске експресији става *њонашања*.

Томпсон (THOMPSON 2000) прихвата комбиновани приступ евалуацији који заступа експресију говорниковог или пишчевог става, гледишта или осећања у вези са ентитетима и пропозицијама о којима говорник или писац исказују своје мишљење.⁶ Тај став може да буде повезан са сигурношћу, обавезом, жељом или са било чим другим о чему говорник прича. Томпсон указује на модалност као на поткатогеорију оцене. У оквиру традиције дискурсивне анализе тај термин указује на елементе текстуалних образаца (ЛАВОВ 1972; НОЕУ 1983), а такође је понекад коришћен у рестриктивном смислу приликом анализирања лексичких израза који именују емоционални однос говорника или писца (CARTER 1987), што је мање или више еквивалентно термину *оцена* који употребљава Мартин или термину *сџав* у Конрадовој или Бајберовој терминологији. Повољност термина *евалуација* се састоји у његовој синтаксичкој и морфолошкој флексибилности: не само да дати термин изражава оријентацију корисника у смислу две перспективе које су раније поменуте већ нам и дозвољава да причамо о вредностима које се приписују ентитетима и пропозицијама које се оцењују.

Постоје три основне функције које евалуација реализује. Њих можемо дефинисати на следећи начин:

⁶ Више о појму ауторизације погледати у књизи Золотове (Золотова 1973), која је увела дати појам у руску лингвистику.

1. Евалуација изражава мишљење говорника или писца, и приликом тога она рефлектује вредности систем дате личности и средине у којој та личност борави;
2. Евалуација конструише и одражава односе између говорника или писца и слушаоца или читаоца;
3. Евалуација служи за организовање дискурса.

Једно исто евалуативно средство у исто време може да испуњава две или три функције.

Најочигледнија функција евалуације је да се каже читаоцу шта писац мисли или осећа. Сваки чин евалуације изражава вредности систем одређене средине, те се он одвија према том систему вредности. Поменути вредности систем је заузврат компонента идеологије која лежи у основи сваког текста. На тај начин идентификовање онога шта писац мисли открива идеологију друштва у коме је произведен текст. Функција одражавања односа између писца и читаоца може да буде коришћена и да се манипулише читаоцем, да се он убеди да се ствари посматрају на одређени начин, те да се дели исти систем ставова, вредности и реакција (видети CARTER, Nash 1990). Писац не само што саопштава читаоцу да се десила одређена ствар и своје мишљење о датом догађају већ такође информише читаоца да нешто представља почетак текста, начин на који се аргументи међусобно уклапају, као и крај интеракције између писца и читаоца. Синклер (SINCLAIR 1987), на пример, тврди да евалуација приликом писања говора има тенденцију да се појави на граничним деловима дискурса, приказујући на тај начин организацију текста. Иако се евалуација појављује кроз цео наратив, евалуативна средства имају тенденцију да се групишу у различитим тачкама текста, највише на почетку наратива, као и на крају истог. Евалуација је та која омогућује монолошком наративу да буде интерактиван и да реализује комуникативну функцију.

У поступку лингвистичке идентификације евалуације могу се изложити три аспекта: лексички, граматички и текстуални. Нека лексика је чисто евалуативна. На пример, следеће врсте речи припадају тој групи:

Придеви: *сјајан, одвраћан, зачуђујући, очигледан, важан, могући, неусињени*

Прилози: *срећно, интересантно, бољину*

Именице: *успех, трагедија, тријумф*

Глаголи: *усејти, победити, сумњати*

Иако постоји значајан степен консензуса у вези са евалуативним значењем речи као што су ове, није лако установити критеријуме за разликовање евалуативне од неевалуативне лексике. Ако, на пример, узмемо две реченице: *Свејлана је геније* и *Свејлана је студент*, можемо

се сложити да је прва евалуативна.⁷ Друга реченица може бити посматрана као дискутабилна у смислу евалуативности. Иако би неки посматрали реч *сїуденї* као неутралну и ван вредносног система, други би се сложили да она има позитивну конотацију. Реч може указивати на особу која припада интелектуалном слоју друштва, али може имати и негативну конотацију – може указивати на лењост или незапосленост. Дакле, наведени пример указује на то да оријентација евалуације која је асоцирана са одређеном лексемом није једнозначна. Контекст може пружити корисну информацију у погледу квалификације оријентације одређене лексеме.

III. Приступи изражавању емоција у лингвистичким и психолошким истраживањима

Антонио Дамазио (DAMASIO 2018), научник који се бави неуронауком, истиче да су емоције биле запостављене у науци дуже време, иако су оне свеprisутне у свим аспектима људског живота. Он истиче неопходност разматрања емоција као инструмената културе, сматрајући да је читав живот интелекта садржан у афекту. Радови Дамазија представљају најизразитију промену парадигме у хуманистичким наукама 21. века, тзв. емоционални обрт (Le Doux 2000), промену парадигме у односу на коју лингвистика није имуна – језик се не посматра као потпуно објективна и валидна репрезентација реалности; он се, напротив, посматра као интересубјективна експресија корелативне „истине“, где експресија емоције игра фундаменталну улогу.

Године 1872. делом *Изражавање емоција у човеку и животињама* Чарлс Дарвин је пружио оквире за касније теорије (на пример, видети DIXON 2001; PARR 2001; VEKOFF 2007) које се баве постојањем и природом емоција код животиња. Он је тврдио да емоције имају комуникативну функцију и код људи и код животиња, а њихово изражавање (вербално и невербално) представља спољну комуникацију онога што је представљено унутарњим стањем.

У лингвистици се прави разлика између конструкција *Осећам радосї* и *Ух!* коју је објаснила Беднарек (BEDNAREK 2008) у смислу дихотомије разговора о емоцијама (emotion talk) и емотивног разговора (emotional talk). Оваква разлика је раније била истакнута у формалном, логичко-семантичком приступу (CAPLAN 2004) када је Каплан посебно издвојио дескриптивно (пропозиционално) од експресивног (непропози-

⁷ Евалуација се може сматрати дискурсивним феноменом услед чега било која реч у одговарајућем контексту може имати евалуативни напон. Међутим, неке речи носе у свом значењу компоненту евалуације, док је друге добијају у одређеним контекстима. Метод сентимент анализе у рачунаској лингвистици ослања се управо на оне речи које у свом значењу носе компоненту евалуације.

ционалног) садржаја. За Каплана реченица *Ух!* има експресивно значење. Међутим, реченица као што је *Осећам радост!* такође има експресивни садржај. Томпсон (THOMPSON 2015) демонстрира разлику између *емотивног разговора* и *разговора о емоцијама* (први представља врсту значења која је ближа Каплановом дескриптивном, а други експресивном значењу), истичући да разлика међу њима није толико јасно подељена, јер оба типа значења могу да се нађу заједно у једном изразу, као што је то израз *Свиђа ми се њо!* где се интонација која кодира узбуђење (црту емотивног разговора) појављује у комбинацији са описом осећања говорника или његовог расположења у датом тренутку (разговор о емоцијама).

Велики број радова који су теоријске и емпиријске природе баве се везом између језика, когниције и емоција.⁸ Покушаји да се окарактеришу и разумеју емоције у језику не представљају само истраживања у оквиру функционалне лингвистике већ и истраживања у различитим доменима језичких наука, као што су то когнитивна лингвистика, психолингвистика, лингвистичка антропологија и конверзацијска анализа. Когнитивни лингвистичари виде емоцију као (когнитивни) систем знања који има додира са језиком (FOOLEN 2012). Тенденција у оквиру системске функционалне лингвистике, напротив, није била да се изучава емоција, већ да се она посматра као подсистем језика који је комплетно припојен и зависан од евалуативног система. У оквиру Мартинове и Вајтове (MARTIN & White 2005) теорије оцене, која је, по мишљењу аутора овог рада, једна од најпотпунијих и најартикулисанијих теорија евалуације до данас, и која се оријентише на системску функционалну лингвистику, емоција је део подсистема АФЕКТ у оквиру надређеног система СТАВА. Импликација тога је то што је АФЕКТ тип евалуације, и због тога емоција није дефинисана изван свог евалуативног потенцијала. Наравно да постоји чврста веза између евалуације и емоције – највећи број дефиниција из когнитивне и функционалне лингвистике или из других сфера, као што је то психологија, признају експлицитно или имплицитно да постоји чврста веза између ова два феномена. Когнитивно-лингви-

⁸ У почетку се тематиком емоционалног језика бавио првенствено прашки лингвистички круг (видети нпр. о експресивној функцији језика у монографији Јакобсона (1963) или видети Данешов реферат на 14. међународном конгресу лингвиста у Берлину (1987) о емоционалном аспекту језика). У савременој руској лингвистичкој литератури дату тематику обрађује Виктор Иванович Шаховски (видети нпр. монографију поменутог аутора из 2008. године). У српској литератури треба обратити пажњу на монографије Драгићевић (ДРАГИЋЕВИЋ 2001) и Трнавац (ТРНАВАЦ 2018). У лингвистичкој литератури на енглеском језику датом облашћу се баве многобројни радови следећих научника: Бринтон и др. (BRINTON et al. 2007), Ван Ланкер Сидис (VANN LANCKER SIDTIS 2008), Вјежбицка (WIERZBIŃSKA 2009), Ветерел (WETHERELL 2012), Девале (DEWAELE 2013), Алба-Јуез & Томпсон (ALBA-JUEZ, Thompson 2014), Клан Делиус (KLAN-DELIUS 2015), Шварц-Фризел (SCHWARZ-FRIESEL 2015) и Фулен (FOOLEN 2012, 2016).

стички правци, на пример радови Шварц-Фризела (на пример, SCHWARTZ-FRIESEL 2015: 161), дефинишу емоцију као комплексан унутарњи систем знања који има примарно евалуативну функцију у оквиру људског организма. У области психологије дефиниције као што су оне које нуди Фријда (FRIDA 1998) или Мајерс (MYERS 2004) указују на чињеницу да емоције представљају комплексан феномен који укључује физиолошку компоненту, оцену ситуације, експресивна понашања и свесно искуство. Дефиниције емоција у оквиру психологије не игноришу чињеницу да је један од круцијалних канала за манифестацију људске емоције језик. Научници у оквиру обе дисциплине (лингвистике и психологије) експлицитно или имплицитно подржавају идеју да људи осећају емоције или их изражавају на основу оцене ситуације у којој се налазе. На пример, ако неко оцени ситуацију као опасну, врло је вероватно да ће емотивни систем који је повезан са страхом бити активан или ако неко покаже знаке страха, његов саговорник ће закључити да се тај неко сусреће са опасном ситуацијом.

Као што је то већ било приказано у случају евалуације, емоција такође може да прожима све лингвистичке нивое. Аутори као што су Шнебелен (SCHNOEBELEN 2012), Мајид (MAJID 2012), Фулен (FOOLEN 2016) или Алба-Јуез & Мекензи (ALBA-JUEZ & MACKENZIE 2016) навели су бројне примере начина на које је емоција кодирана у језику на морфолошком, фонолошком, синтаксичком, лексичком, семантичком и прагматичком нивоу.

На лексичком нивоу знамо да речи немају само концептуално већ имају и евалуативно и експресивно значење, које може бити позитивно, негативно или помешано.⁹ Психоллингвистичка студија Ј. А. ван Беркума, Б. Холемана, М. Њувланда, М. Отена и Ј. Мура (VAN BERKUM et al. 2009) показује да афективна компонента речи утиче на најраније аспекте језичког процесирања. Као што то Фулен (FOOLEN 2016) истиче, емоционалне асоцијације које се приписују већини речи у оквиру одређене социјалне групе или културе имају тенденцију да буду исте за различите људе. На пример, реч *убисџиво* у нормалним околностима има негативно значење, а на исти начин би се могло рећи да је та асоцијација „објективна“, имајући у виду консензус међу говорницима истог језика. Ипак, знамо да за одређене индивидуе неке речи могу да имају специфично значење које се не поклапа са општим мишљењем других чланова њиховог дискурсивног система, друштва или културе. На пример, број *иџринаесџи* се асоцира са лошом срећом; ипак, постоје неки људи који

⁹ Иницијално позитивно значење имају речи типа *добар*, *иљемениџи*, док иницијално негативно значење носе речи *крађа*, *лојовлук*. Велики број речи у лексикону једног језика може имати или позитивно или негативно (помешано) значење у зависности од контекста, као што је то случај са лексемама *новац*, *иџиџула* итд.

асоцирају дати број са добром срећом као резултат сопственог позитивног искуства у прошлости.

Као са речима на лексичком нивоу, исти је случај са везаним морфемама, од којих многе имају позитивно или негативно афективно значење. У различитим језицима Европе деминутивни афикс има тенденцију да има позитивне афективне конотације (на пример, у руском примеру *Елочка мне нравится*¹⁰).

На фонолошком нивоу долази до појаве идеофоније која се карактерише као појава при којој маркиране речи описују сензорне слике (DINGEMANSE 2011). Оне су необичне што се тиче образаца звукова, морфологије и граматичког понашања и изгледа да су креиране да би изразиле унутарње искуство. Тако, на пример, у јапанском језику постоји реч *doki doki* (узбуђен).

Постоји много доказа да емоција може да буде изражена одређеним синтаксичким конструкцијама. Пример тога су емоције које су конвенционално кодирани у неким случајевима у виду инсубординације у различитим језицима (EVANS 2003), као што је то случај у српском језику *Да сам тио само раније знао!* или у руском језику *О, если бы она только пришла!*

На семантичком нивоу, због свог апстрактног карактера, емоције могу бити концептуализоване у виду метафора. Као последица тога се често може наћи емоционална метафора, као, на пример, у случају *Кий-џео је од беса* (субјекат у реченици се концептуализује као посуда у којој ври, а бес се концептуализује као врело).

Научници у различитим дисциплинама које проучавају емоције користе различите термине да их опишу и дефинишу. Бејтсон, Шо & Олсон (WATSON et al. 1992: 25) кажу да се у психологији термини афект и емоција најчешће употребљавају као синоними. Ипак, таква употреба термина није прецизна. Психолог Томкинс (TOMKINS 1982: 354), на пример, издваја афект у односу на осећања, карактеришући га као „основни мотивациони систем“ (урођени биолошки механизам), док други термин представља свест о афекту. Он такође разликује афект од емоције, која се сматра комбинацијом афекта, осећања и сећања на прошло искуство афекта у настајању. Са друге стране, у оквиру неуронауке, Дамазио не користи термин афект у том значењу; он преферира термин емоције, које дефинише као „комплексне... аутоматизоване програме акција инициране од стране еволуције (DAMASIO 2010: 108) и изазване од стране спољних стимуланса који су повезани са чулима и који су део инстинкта.

У оквиру психологије постоји веома јасна граница између категоричких теорија емоција које се залажу за постојање скупа базичних,

¹⁰ Превод аутора рада: *Јелчица ми се свиђа.*

универзалних људских емоција које су настале захваљујући урођеном неуромоторном програму (ТОМКИНС 1982; ИЗАРД 1977; ДАМАСИО 2003 или ЕКМАН 1972) и теорија које представљају емоцију као процес (ОРТОНИ & ТУРНЕР 1990; ШЧЕРЕР 2009), састављен од једноставнијих елемената са значењима оцена. Наведени други тип теорија гледа на емоционално искуство као на процес који се постепено мења, како се модификација оцене мења. Ортони и Турнер (ОРТОНИ, ТУРНЕР 1990: 322) истичу да је корисније да се анализирају емотивни изрази и одговори у смислу компонената него у смислу базичних емоција. Дакле, по овим ауторима, не постоји једна емоција радости, већ постоји много нијанси такве емоције, и много њених компонената. Емоција се посматра као процес, а не као стање.

Још један битан проблем настаје када говоримо о класификацији емоција у дискурсу, а он је повезан са терминологијом која се користи, имајући у виду да термини за различите емоције у различитим језицима укључују само једну или више компонената тих емоција, те генерално покривају њихов различит дијапазон. Границе између лингвистичке категорије емоција су нејасне и због тога је чланство унутар категорије пре ствар степена него нечега што се формулише кроз све или ништа. Размотримо следеће примере:

- (3) *Когда так любит девочка, еще не забывшая географию, или когда так любит женщина, беспомощная и прижавшаяся к жизни, – тяжело и страшно, но когда Л. Б., которая много знает о любви, крепкая, балованная и гордая, так любит – хорошо*¹¹ (*Независимая газета*, 25. 4. 2019)
- (4) *Люблю театр.*¹²

Ако анализирамо ове две реченице само на основу система оцене,¹³ емоције изражене у њима могу да се класификују као експлицитно изражени афект. Али сви знамо да је љубав исказана у овим двома реченицама различита. Емоција у првој реченици може бити описана као *сѣрасѣи* и *сексуална ѣривлачносѣи*, док у другој та љубав може бити у вези са *свиђањем*. Такође, уз помоћ мултимодалне анализе може се закључити да

¹¹ Превод аутора рада: *Када воли девојчица, која још није заборавила географију или када воли жена која је бесјомоћна и која се сѣисла уз живојѣ, шешко је и сѣрашно, али када воли Л. Б., која много зна о љубави, која је снажна, размажена и горда, – онда је шо добро* (*Независимая газета*, 25. 4. 2019).

¹² *Волим театар.*

¹³ Разлика је такође семантичко-синтаксичког плана. У првом примеру глагол захтева аниматни објекат, а у другом инаниматни, који је заправо аргумент елидирног предиката *ходить*. Видети такође рад Апресјана (Апресјан 2000).

се телесни симптоми и мимика на лицу која прати ове две изјаве веома разликују.

Узимајући све изложено у обзир, емоције као систем укључују оцену ситуације, очекивања говорника, оне емоције које говорник перцепира да слушаца има, заједничко гледиште саговорника, гестове или емотивно-телесно понашање (на пример, плач или црвенило), поларитет итд. Треба такође запазити да ове варијабле могу да се промене уколико се мења дискурсивна ситуација и, према томе, емотивни системи демонстрирају прототипично „стање циклуса“ прагматичких динамичких система који укључују интеракцију између мозга (когницију), тела (телесно и вербално понашање) и контекста.

Имајући у виду лингвистичке и психолошке теорије оцене, може се рећи да емоције увек имају евалуативну компоненту, али да евалуација не мора да има чисто емоционалну компоненту. Иако су евалуација и емоција повезане једна с другом на фундаменталан начин, њима се не може методолошки приступити као да припадају истом лингвистичком феномену. У већини функционалних студија посвећених оцени не издваја се јасна разлика између два концепта, а понекада се посматрају као исти феномен (погледати радове HUNSTON & THOMPSON 2000; BEDNAREK 2006, 2008), док у когнитивно-лингвистичком приступу експресивном језику и емоцији (SWARTZ-FRIESEL 2015; FOOLEN 2012, 2016) тема евалуације је само површно дотакнута, кроз радове о емоцијама. Експресија емоције не укључује обавезно исти приступ као експресија евалуације, иако су оне међусобно повезане. О овој вези између експресије емоције и експресије евалуације ћемо више говорити у наредном одељку. Опширније ћемо описати три подсистема оцене и њихов однос, као и однос према појмовима која је увела Беднарек (2008) – однос евалуације према разговору о емоцијама и емотивном разговору.

IV. Евалуација и емоција у функционалној лингвистици и у систему оцене:

Следећи Томпсона (THOMPSON 2015), започећемо дискусију о односу између евалуације и емоције направивши разлику између *разговора о емоцијама* и *емоциивног разговора* (BEDNAREK 2008), који су приказани у примерима (5) и (6):

(5) *Значит, кто и что бы ни писал (стихи, музыку, картину) – счастлив*¹⁴ (*Независимая газета*, 25. 4. 2019).

(6) *Ура!*

¹⁴ Превод аутора рада: *Значи, когод и шћагод да сћивара (ћесме, музику, слику) – он је срећан!*

Говорник учествује у разговору о емоцијама онда када говори о својим емоцијама или емоцијама других људи. У оквиру функционално-системске перспективе, када говорник учествује у разговору о емоцијама, он представља одређену емоцију. Репрезентација емоције испуњава експеријенцијалну метафункцију у језику. Насупрот томе, употребивши термин *емоџивни разговор*, Беднарек (2008) указује на коришћење израза који конвенционално сигнализирају говорникову емоцију. У том случају говорник не презентује емоцију већ је одиграва и тиме испуњава интерперсоналну метафункцију.

Разлика између наведена два термина, ипак, није сасвим прецизна – истраживања Томпсона (THOMPSON 2015) показују да је домен преклапања између наведена два аспекта у језику већи него што је то показала Беднарек (BEDNAREK 2008). Илустрација вишеизреченог може бити и то да и један и други термин могу да се потпуно поклопе. Употреба узвичника, првог лица или узвика симулирају емоцију, док је конструкција (*мрзим кељ*) представља:

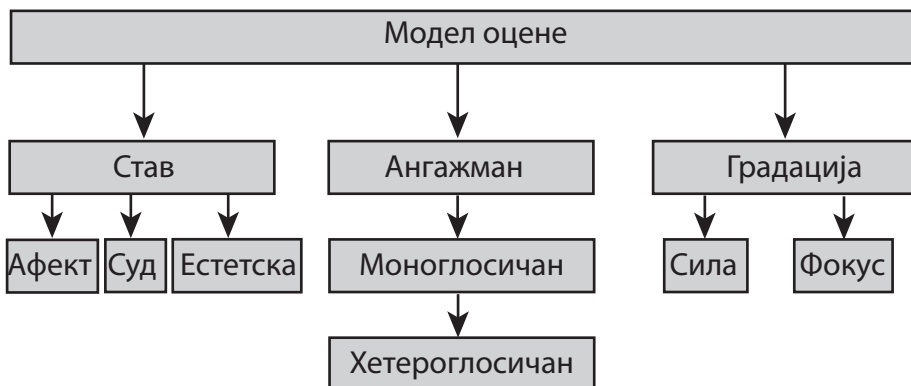
(7) *Бљак! Мрзим кељ!*

Илустрована врста поклапања може да се издвоји при покушају класификације различитих типова евалуације и емоција у оквиру система оцене Мартина & Вајта (2005). Ниједан до сада презентовани теоријски приступ у лингвистичкој теорији није пружио комплетну слику о свим евалуативним средствима која су присутна у језику. Главни изузетак представља теорија оцене (MARTIN & WHITE 2005), која садржи веома богату дескрипцију експлицитних и имплицитних средстава у тексту. Наведена средства се односе најчешће на лексички аспект језика.

Модел оцене припада системско-функционалној традицији коју је започео Халидеј (HALLIDAY & MATTHIESSEN 2014) и коју су развијали Џим Мартин, Питер Вајт и колеге (MARTIN 2000; MARTIN & WHITE 2005; WHITE 2012; MARTIN 2014). Мартин (MARTIN 2000) карактерише оцену као скуп средстава који се користи да би се изражавале емоције, судови и вредности заједно са средствима за амплификацију и за изражавање ангажмана говорника. Мартин, такође, сматра да средства за изражавање оцене креирају сопствени систем у оквиру језика (систем у оквиру системско-функционалне лингвистике) и да је систем оцене подељен на три различита подсистема, а то су: став, градиција и ангажман. Главна класификација у оквиру модела оцене је представљена дијаграмом 1:

Централни аспект модела оцене¹⁵ представља подсистем става који је опет подељен на сопствена три подсистема – афект, суд и естетску евалуацију. Афект се користи да би се окарактерисали емотивни став го-

¹⁵ Видети Трнавац (2018).

Дијаграм 1: Модел оцене (модификована форма дијаграма преузета из књиге Мартина и Вајта 2005: 54)

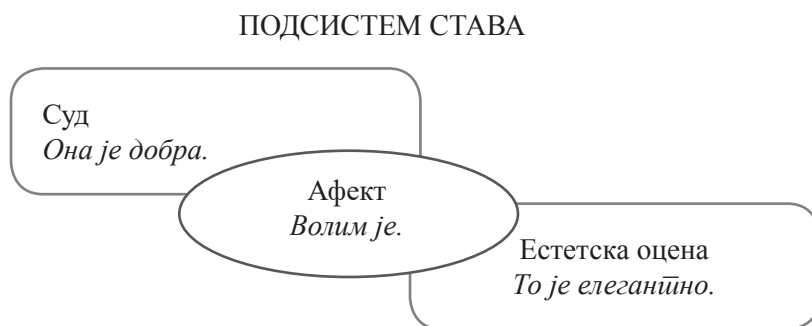
ворника или нечија туђа реакција (*счастье/срећа, грусть/ијуга, страх/стирах*). Суд симболизује евалуацију морала особе која није говорник (*лживый, храбрый*). Естетска евалуација обухвата естетски квалитет објеката или природних феномена (*новый*). Рачунарска обрада модела оцене обично укључује експлицитно присутне речи у тексту са позитивним или негативним значењем. Постоје и евалуације које су у тексту имплицитно изражене. На пример, фраза *талантливый ребенок / итален-ишовано дете* исказује експлицитну оцену. Са друге стране, суд *ребенок, который читает очень много / дете које чита веома много* представља имплицитну оцену. С обзиром на то да је лакше експлицитну оцену идентификовати у рачунарским применама, рачунарска лингвистика се углавном њоме и бави.

Осим централне теме, која је представљена моделом става, Мартин и Вајт (MARTIN & WHITE 2005) сматрају да друга два система играју круцијалну улогу у изражавању мишљења. Систем градације је одговоран за говорникову способност да интензивира или ослаби снагу сопственог мишљења, те има силу или фокус као подсистеме. Сила подразумева интензивирање или слабљење речи чије се значење може окарактерисати кроз меру, док фокус репрезентује начин на који говорници могу да изостре или омекшају речи које изражавају објекат који има значење немерљиве количине. Интензивирање се може демонстрирати примером *очень интересный / веома интџересантџан*, док се процес слабљења може илустровати примером *несколько грустный / иомало ијужан*. У оквиру фразе *настоящий друг / ирави иријашель* оригинално значење речи *друг* не укључује у себи семантику мере, али се кроз придев *ирави* то значење

ставља у фокус. Са друге стране, фраза *что-то вроди друга / нешто по-иуди иријатеља* умањује евалуативно значење именице.

Систем ангажмана је до сада најмање истражен и представља скуп лингвистичких опција које дозвољавају да појединац преноси степен своје привржености мишљењу које је представљено. Постоји фундаментална разлика између хетероглосичних и моноглосичних израза који следе Бахтинову класификацију (Бахтин 1975). У оквиру хетероглосичних израза, међусубјективна позиција је отворена јер искази препознају, одговарају, предвиђају, ревидирају или проблематизују масу конвергентних и дивергентних алтернативних исказа (MARTIN & WHITE 2005; WHITE 2003, 2012). Друга опција је представљена моноглосијом, где не постоји алтернативна перспектива, односно постоји отвореност да се прихвати постојећа перспектива. Моноглосични искази се презентују као чињенице.

Емоције и емоционалне реакције припадају подсистему СТАВА, а у оквиру њега подсистему афекта, што је приказано дијаграмом 2:

Дијаграм 2: Подсистем става у теорији оцене Мартина и Вајта (2005)

Томпсон је показао да права слика ствари није тако прецизна као она која је представљена дијаграмом 2. Доста разговора о емоцијама и емотивних разговора делује заједно, обухватајући не само подсистем афекта већ и друга два подсистема СТАВА (суд и естетску оцену), као што је то приказано у дијаграму 3:

У даљем тексту ћемо говорити о комбинацијама које је приказао Томпсон (THOMPSON 2015) у дијаграму 3 и у исто време указати на друге могућности које су пронађене у оквиру корпусне анализе за потребе ове студије, што чини горе илустровану слику у дијаграму 2 нешто компликованијом.

- Емотивни разговор / имплицитни афект

У овом случају говорник проживљава емоцију, а не представља је. Дата комбинација се веома често исказује узвизима типа *Јој!* У њој је емоција (у овом случају емоција бола) имплицитна, а не експлицитна

Дијаграм 3: Илустрација односа између оцене и разговора о емоцијама / емотивног разговора

(говорник не каже директно, на пример, *Боли ме њрсџ!*). Из наведених разлога, горе илустровани пример се у оквиру система оцене сматра примером афекта. Такође, могуће је да се комбинује презентација заједно са проживљавањем емоције уколико је говорник употребио следећи израз: *Она је рекла „јој“!*, јер би говорник у таквом примеру навео нечије проживљавање емоције.

- Разговор о емоцијама / емотивни разговор / експлицитни афект

Постоје случајеви у којима је емоција презентована и проживљена у исто време, као у примеру следеће реченице:

(8) *Свиђа ми се химна „Боже њравде“ (Полиџика, 3. 1. 2019)*

Треба имати у виду да је у наведеном примеру емоција говорника експлицитна или изражена на директан начин. Узимајући у обзир контекст, овај пример би могао да илуструје естетску оцену у односу на објекат или ствар о којој говорник изражава своје мишљење, што показује комплексност система јер би у таквом случају комбинација елемената система оцене и система емоција била другачија – разговор о емоцијама / емотивни разговор / експлицитни афект / имплицитна естетска оцена.

- Разговор о емоцијама / експлицитни афект

Дата комбинација укључује случајеве у којима је емоција особе представљена, а не проживљена, као на пример, у реченици *Свиђа му се њо*. Узевши у обзир прави контекст, ово би могао да буде случај разговора о емоцијама/афекту/ имплицитном суду / имплицитној естетској оцени јер говорник може да имплицира својом изјавом да је личност којој се свиђа нека ствар добра или лоша управо из разлога свиђања и да је ствар која се њој свиђа заиста добра и допадљива.

- Разговор о емоцијама / имплицитни суд

Ова комбинација укључује случајеве у којима је емоција представљена и у исто време постоји елемент суда, као што се то налази у примеру *Учиџел воли децу коју њодучава*. Пример показује да осим презентације учитељеве емоције говорник може да имплицира да је учитељ добар или пријатан јер воли своје студенте.

- Емотивни разговор / имплицитни суд

У овој врсти примера говорник проживљава емоцију која се може дочарати средствима интонације, док се у исто време исказује и елемент суда, као у примеру (9):

(9) *Он? Добар глумац? (Полиџика, 8. 1. 2019)*

Датим примером говорник имплицира да он не сматра да је субјекат о коме се говори добар глумац.

- Разговор о емоцијама / емотивни разговор / естетска оцена

Дата комбинација омогућава говорнику да проживљава емоцију и да у исто време изрази сопствену евалуацију нечега. Пример *Вау! То је заиста фанџасџичан филм!* указује да разговор о емоцијама / емотивни разговор може да се поклопи са подсистемом суда јер ћемо оцењујући филм као фантастичан, можда индиректно (поново, имајући у виду подобан контекст) имати позитивно мишљење о режисеру датог филма или о његовом глумцу. У таквом случају би комбинација елемената система оцене и система емоција имала следећи карактер: разговор о емоцијама / емотивни разговор / естетска оцена / имплицитни суд.

Анализа свих наведених комбинација говори о великој комплексности односа између система оцене и система емоција.

V. Преклапање поља емоција са подсистемом ангажмана и градације

Преклапање између система емоција и система евалуације иде и ван домена става у друга два подсистема система оцене, наиме у домен ангажмана и градације, као што то илуструју примери (10) и (11):

(10) *Ја сам веома џужан због ове новосџи (Полиџика, 8. 1. 2019)*

(11) *Они кажу да је џо одвраџно. Ја нисам ниџиџа рекао.*

У реченици (10) може се запазити како се разговор о емоцијама поклапа не само са подсистемом афекта у оквиру подсистема става већ и са подсистемом градације (кроз реч *веома*) на основу осе силе, односно интензификације. У систему оцене (MARTIN & WHITE 2005: 35) градација припада феномену скале, где су осећања амплифицирана и где су категорије избрисане. Подсистем градације оперише кроз две осе скаларности – оне која се оцењује кроз интензитет или количину, или

оне која се ослања на прототипикалност и прецизност на основу које су категоријске границе повучене. Прва је оса силе, а друга је оса фокуса. У реченици (11) говорник се поиграва са акцентом и интонацијом, што је карактеристика емотивног разговора. Он се такође поиграва и са хетероглосичним и моноглосичним ангажманом да би ставио до знања чија се евалуација и емоција (њихова а не његова) разматрају. У ствари, врло честа стратегија је, посебно у корпусу публицистичког стила, да се говорник/писац поиграва са ангажманом да би експлицирао одређени суд. Пример стратешког коришћења хетероглосичног ангажмана у циљу изражавања емоције или суда о одређеној особи или ситуацији је приказана у реченици (12):

(12) *Русија њврди да ракетѡа 9M729 не руши сѡоразум са САД (Политѡика, 23. 1. 2019).*

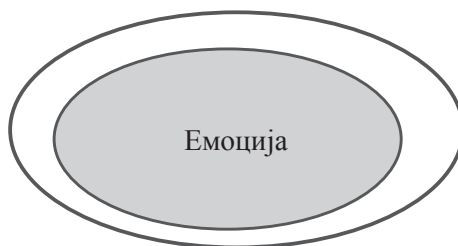
Из свих наведених опсервација можемо закључити да емоција утиче и прожима све подсистеме система оцене, што може да мотивише истраживаче на додатно питање: да ли су сви случајеви евалуације примери разговора о емоцијама или емотивног разговора? На основу изложених реченица може се закључити да емоције не постоје без евалуације јер свако изражавање емоције мора да се појави заједно са имплицитно или експлицитно израженом евалуацијом. Ипак је очигледно да може да постоји евалуација без емоције: ово би укључило случајеве тзв. описне оцене (PRICE 2014), односно неутралне евалуације (ALBA-JUEZ & MACKENZIE 2016), као што је то приказано у примерима (13) и (14), у којима не постоји очигледан разлог да се мисли да говорник или писац илуструје икакву емоцију или афект према ходнику или погледу. Ми можемо само да кажемо да су у обе реченице присутне оцене:

(13) *То је дугачки ходник.*

(14) *Еди Редмајн ѡгледа ошѡиро ѡублику на годишњој додели Оскара.*

Илустрација која би приказала дато стање ствари је представљена дијаграмом 4:

Евалуација

Дијаграм 4: Сваки емотивни језик је евалуативан, али није сваки евалуативни језик емотиван.

Чак иако наведени примери откривају много комплексности у односу између оцене и емотивних процеса, засад још увек недостаје истраживање које би представљало лингвистички елаборирани систем емоција. Једноставна класификација примера у оквиру разговора о емоцијама или емотивног разговора није довољна за истраживача који је заинтересован за добијање дубље слике везане за емотивне процесе који се прожимају заједно са елементима оцене. Узмимо, на пример, ситуацију коришћења узвика *Вау!* у примеру (15):

(15) А : *Имам десетике на свим исцртицима у овом року.*

Б: *Вау!*

Уколико се анализира израз *вау!* у смислу онога што систем оцене пружа, може се рећи да овај пример има позитивну евалуацију у оквиру подсистема става, односно подсистема афекта и подсистема суда (ради се о индиректном суду особе Б о радњи коју је учинила особа А). Можемо такође рећи да дати пример на основу система оцене и на основу Беднарекове класификације из 2008. године представља комбинацију емотивног разговора /афекта/ имплицитног суда. Међутим, дата нас анализа не информише о актуелној емоцији која је исказана, која је у овом случају повезана са исказивањем чуђења и поштовања. Лингвистици је потребна даља класификација система на различите типове емоција на начин на који би то дозволило истраживачу да идентификује не само емоције које су отворено изражене већ и оне које су испровоциране средствима имплицитног закључивања.

VI. Закључак

Презентовани рад представља иницијални покушај да се изгради метод за анализу емоција у дискурсу. Метод се ослања на функционалну лингвистику (посебно на систем оцене) уз учешће психолошких теорија емоција. Истраживање се такође бави анализом везе између оцене и емотивних процеса у дискурсу.

Изражавање емоција у нашем истраживању се не посматра само као индикатор специфичног емоционалног стања већ и као одговор на специфичне евалуације дискурсивне ситуације, те се компоненте дискурсивног емотивног садржаја не описују као део једног јединственог феномена, већ као део комплексног интерсубјективног релационог рада саговорника. Из тог разлога апликација евалуативног/емотивног функционалног односа треба да буде користан метод за анализу и за упоређивање евалуативног и емотивног садржаја који се налази у истој реченици или тексту. Поменути метод омогућује дисекцију феномена у оквиру различитих компонената или варијабли које могу бити коришћене као *tertium*

comparationis за разликовање емоција и евалуације. Тенденција да се неки системи оцене појављују заједно и регуларно са одређеним емотивним системима чини интересантну могућност за будуће истраживање у домену који би још више продубио изучавање односа између оцене и емоција.

Цитирана литература

- АПРЕСЈАН, Юрий Д. Многозначность и синонимия слова *любить* // *Etnolingwistyka*. Lublin, 2000 (12): стр. 77–95.
- [APRESIĀN, IŪrii D. *Mnogoznachnost' i sinonimiiā slova liūbit'* // *Etnolingwistyka*. Lublin, 2000 (12): стр. 77–95]
- БАХТИН, Михаил М. *Вопросы литературы и эстетики*. Москва: Художественная литература, 1975.
- [BAXTIN, Mikhail M. *Voprosy literatury i ēstetiki*. Moskva: *Xudozhestvennaiā literatura*, 1975]
- БАЛЛИ, Шарль. *Общая лингвистика и вопросы французского языка*. Москва: Изд. иностр. лит., 1955.
- [BALLI, SHarl'. *Obshchaiā lingvistika i voprosy frantsūzskogo iāzyka*. Moskva: *Izd. inostr. lit.*, 1955]
- БОНДАРКО, Александр В. (отв. ред.) *Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность*, Ленинград: Наука, 1990.
- [BONDARKO, Aleksandr V. (otv. red.) *Teoriiā funktsional'noi grammatiki. Temporal'nost'. Modal'nost'*, Leningrad: Nauka, 1990]
- БОНДАРКО, Александр В. (отв. ред.) *Теория функциональной грамматики. Качественность. Количественность*, СПб.: Наука, 1996.
- [BONDARKO, Aleksandr V. (otv. red.) *Teoriiā funktsional'noi grammatiki. Kachestvennost'. Kolichestvennost'*, SPb.: Nauka, 1996]
- ЗОЛОТОВА, Галина А. *Очерк функционального синтаксиса русского языка*, Москва: Наука, 1973.
- [ZOLOTOVA, Galina A. *Ocherk funktsional'nogo sintaksisa russkogo iāzyka*, Moskva: Nauka, 1973]
- ТРНАВАЦ, Радослава. *Кохерентност и евалуација у тексту у српском и руском језику*. Београд: Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности. Српски језик и књижевност у поређењу са другим језицима и књижевностима, 2018, књ. 4. стр. 215.
- [TRNAVAC, Radoslava. *Koherentnost i evaluacija u tekstu u srpskom i ruskom jeziku. Srpska akademija nauka i umetnosti, Odeljenje jezika i književnosti. Srpski jezik i književnost u poređenju sa drugim jezicima i književnostima*, 2018, knj. 4. str. 215]
- ALBA-JUEZ, Laura & J. Lachlan Mackenzie. *Pragmatics: Cognition, Context and Culture*. Madrid: McGraw Hill, 2016.
- BATSON, C. Daniel, Laura L. Shaw & Kathryn C. Oleson. Differentiating affect, mood, and emotion: Toward functionally based conceptual distinctions. In: M. S. Clark (Ed.), *Review of personality and social psychology*, No. 13. *Emotion* (pp. 294–326). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc., 1992.

- BEDNAREK, Monika. "Evaluation and Cognition: Inscribing, evoking and provoking opinion." In: H. Pishwa (Ed.), *Language and Memory: Aspects of Knowledge Representation*, 187–221. Berlin: Mouton de Gruyter, 2006.
- BEDNAREK, Monika. *Emotion Talk Across Corpora*. New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- BEKOFF, Marc. *The Emotional Lives of Animals: A Leading Scientist Explores Animal Joys, Sorrow, and Empathy – and Why They Matter*. Novato, CA: New World Library, 2007.
- BESNIER, Niko. Reported speech and affect on Nukulaelae Atoll. In J. H. Hill & J. T. Irvine (eds.), *Responsibility and Evidence in Oral Discourse*: 161–181. Cambridge: University Press, 1993.
- BYBEE, Joan & Susan Fleishman. *Modality in Grammar and Discourse*. Amsterdam: John Benjamins, 1995.
- BRINTON, Bonnie Spackman, Matthew P. Fujiki, Martin, & Jenny Ricks, J. "What should Chris say? The ability of children with specific language impairment to recognize the need to dissemble emotions in social situations." *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 50, 2007, pp. 798–811.
- CAPLAN, David. "The Meaning of ouch and oops: Explorations in the Theory of Meaning as Use." Ms. Los Angeles: University of California, 2004.
- CARTER, Ronald. *Vocabulary: Applied Linguistic Perspectives*. London: Allen & Unwin, 1987. CARTER, Ronald & Walter Nash. *Seeing through Language*. Oxford: Blackwell, 1990.
- CONRAD, Susan & Douglas Biber. "Adverbial Marking of Stance in Speech and Writing". In S. Hunston & G. Thompson (Eds.) *Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse*, 56–73. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- CRUSE, David, Alan. *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- DAMASIO, Antonio. *Looking for Spinoza: Joy, Sorrow, and the Feeling Brain*. London: Heinemann, 2003.
- DAMASIO, Antonio. *Self comes to mind: Constructing the conscious brain*. New York, NY, US: Pantheon/Random House, 2010.
- DAMASIO, Antonio. *The Strange Order of Things*. New York: Pantheon Books, 2018.
- DEWAELE, Jean-Marc. *Emotions in Multiple Languages*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2013.
- DIXON, Beth. 2001. "Animal Emotions: Ethics and the Environment." *Ethics* 6 (2): 22–30.
- EKMAN, Paul. "Universals and Cultural Differences in Facial Expressions of Emotions." In: J. K. Cole (eds.), *Nebraska Symposium on Motivation*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1972: 207–283.
- EVANS, Nicholas. *Bininj Gun-wok: A pan-dialectal Grammar of Mayali, Kunwinjku and Kune (2 volumes)*. (Pacific Linguistics 541.) Canberra: Australian National University, 2003.
- FOOLEN, Ad. "The Relevance of Emotion for Language and Linguistics." In: *Moving Ourselves, Moving Others. Motion and Emotion in Intersubjectivity*,

- Consciousness and Language, ed. by Ad Foolen, Ulrike M. Lüdtke, Timothy P. Racine & Jordan Zlatev. Amsterdam: John Benjamins, 2012: 349–368.
- FOOLEN, Ad. “Expressives.” In: *The Routledge Handbook of Semantics*, ed. by Nick Riemer, 473–490. London & New York: Routledge, 2016: 473–490.
- FRIJDA, Nico H. “The Laws of Emotion.” *American Psychologist* 43 (5): 349–358, 1998.
- HALLIDAY, Michael A. K. *Introduction to functional grammar*, 2nd edn. London: Edward Arnold, 1994.
- HALLIDAY, Michael A. K. & MATHIESSEN, C. *Halliday’s Introduction to Functional Grammar* (4th ed.). Oxon Routledge, 2014.
- HUNSTON, Susan & Geoff Thompson (eds.). *Evaluation in Text: Authorial Stance and the Construction of Discourse*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- IZARD, Carroll E. *Human Emotions*. New York: Plenum, 1977.
- JAKOBSON, Roman. *Essais de linguistique g’en’erale*. Paris: Éditions de Minuit, 1963.
- LABOV, William. *Language in the inner city*. Philadelphia: University of Pennsylvania, 1972.
- HOEY, Michael P. *On the Surface of Discourse*. London: George Allen and Unwin, 1983.
- LE DOUX, Joseph E. “Emotion Circuits in the Brain.” *Annual Review of Neuroscience* 23 (2000): 155–184.
- LEECH, Geoffrey. *Semantics*. New York: Penguin. xii, 386 pages, 1974.
- LYONS, John. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- MARTIN, James R. “Beyond exchange: APPRAISAL systems in English.” In: Hunston and Thompson (eds.), *Evaluation in Text: Authorial Stance and the Construction of Discourse*, 142–175. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- MARTIN, James R. Evolving systemic functional linguistics: beyond the clause. *Functional Linguistics*, 1(3), 1–24, 2014.
- MARTIN, James R. & Peter R. R. White. *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- MAJID, Asifa. “Current Emotion Research in the Language Sciences.” *Emotion Review* 4 (4): 432–443, 2012.
- MYERS, David G. *Theories of Emotion in Psychology*. 7th edition. New York: Worth, 2004.
- ORTONY, Andrew & Terence J. Turner. “What’s Basic about Emotions?” *Psychological Review* 97 (3): 315–331.
- PALMER, Frank R. *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- PARR, Lisa A. “Cognitive and Physiological Markers of Emotional Awareness in Chimpanzees.” *Animal Cognition* 4 (2001): 223–229.
- PRICE, Michael. “Profiles in Evolutionary Moral Psychology: Richard Joyce.” Available at <https://evolution-institute.org/article/profiles-in-evolutionary-moral-psychology-richardjoyce>, 2014.
- SCHERER, Klaus R. “The Dynamic Architecture of Emotion: Evidence for the Component Process Model.” *Cognition and Emotion* 23 (2009): 347–385.
- SCHNOEBELEN, Tyler. *Emotions are Relational: Positioning and the Use of Affective Linguistic Resources*. PhD Dissertation, Stanford University, 2012.

- SCHWARTZ-FRIESEL, Monika. "Language and Emotion. The Cognitive Linguistic Perspective." In: *Emotion in Language*, ed. by Ulrike M. Lüdtke, 157–173. Amsterdam; John Benjamins, 2015.
- SINCLAIR, John. *Collins' Cobuild English Language Dictionary*, University of Birmingham, 1987.
- STUBBS, Michael. *A Matter of Prolonged Field Work': Notes Towards a Modal Grammar of English, Applied Linguistics*, Volume 7, Issue 1, Spring 1986, Pages 1–25.
- TENCH, Paul. *The intonation systems of English*. London: Cassell, 1996.
- THOMPSON, Geoff & Susan Hunston. "Evaluation: An Introduction." In: *Evaluation in Text*, ed. by Susan Hunston, and Geoff Thompson, 1–27, 2000.
- THOMPSON, Geoff. "Emotional Talk, Emotion Talk, and Evaluation." Presentation given at the Jornada de Investigación Emo-Fundett. Madrid, 4 February 2015, later revised in July 2015. Madrid: UNED. 2015
- TOMKINS, Silvan S. *Affect, Imagery, Consciousness*. Vol 1: The negative affects. New York: Springer, 1962.
- TRBOJEVIĆ-MILOŠEVIĆ, Ivana. *Modalnost, sud, iskaz. Epistemička modalnost u srpskom i engleskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet, 2004.
- VAN BERKUM, Jos. A., Bregje Holleman, Mante Nieuwland, Marte Otten & Jaap Murre. "Right or Wrong? The Brain's Fast Response to Morally Objectionable Statements", *Psychological Science*. 20 (9): 1092–1099, 2009.
- WHITE, Peter R. R. Beyond modality and hedging: A dialogic view of the language of intersubjective stance. *Text*, knj. 23, sv. 2 (2003): 259–284.
- WHITE, Peter R. R. "Attitudinal meanings, translational commensurability and linguistic relativity", *Revista Canaria de Estudios Ingleses*, Canary Islands, University of La Laguna, 2012, pp.147–162.

Радослава М. Трнавац
Филолошког факултета Белградског универзитета
Кафедра славистике

ВЫРАЖЕНИЕ ЭВАЛЮАЦИИ И ЭМОЦИЙ В ЯЗЫКОВОЙ СИСТЕМЕ

Резюме

Целью данной работы является анализ функций эмоций в модели системы оценки (MARTIN & WHITE 2005). На основе анализа онлайн комментариев из газет *Независимая.ру* и *Полишика онлайн* в русском и в сербском языках, мы описываем существующие взаимосвязи между подсистемами, которые принадлежат модели оценки.

Ключевые слова: система оценки, эмоции, эмоциональный разговор, функциональная лингвистика.

Radoslava M. Trnavac
University of Belgrade
Faculty of Philology
Slavic Department

THE EXPRESSION OF EVALUATION AND EMOTIONS IN THE LANGUAGE
SYSTEM

S u m m a r y

The objective of this paper is to analyze the place of emotions within the Appraisal system (MARTIN & WHITE 2005). On the basis of the qualitative analysis of online comments from the newspapers *Nezavisimaja.ru* and *Politika Online* in Russian and Serbian, as well as on the basis of constructed examples in both languages, we define a relation between the subsystem of emotions and other subsystems within Appraisal.

Keywords: Appraisal system, emotions, emotion(al) talk, functional linguistics.